

A) Literatura pro děti a mládež mezi lety 1918–1945

a) Snahy o emancipaci dětské literatury

* Ot. Pospíšil, F. V. Suk: Dětská literatura česká, 1924

b) Role revue Úhor (1913-1942)

* charakteristika revue a jejího směřování

* spolupracovníci (F. V. Suk, Dominik Filip, E. Štorch aj.)

* další časopisy věnující se dětské literatuře (Komenský, Pedagogické rozhledy)

c) Boje o pohádku

* 1913, 1929, 1942 (Jaroslav Frey)

d) Instituce podporující dětskou knihu

* Společnost přátel knihy pro mládež (Masarykův lidovýchovný ústav): Dobré knihy dětem

e) Problematika komerce

* vánoční trh * nadprodukce oblíbených žánrů

f) Nakladatelé

* Fr. Borový, Otto, J. R. Vilímek, Hokr, Česká grafická unie, Vyšehrad, Komenium, Družstevní práce, Melantrich, DMKS aj.

g) Vstupy významných osobností lit. života do kritiky a teorie dětské literatury

* Karel Čapek

* Obrodný proces na konci 30. a počátkem 40. let (Skupina brněnských, Bedřich Fučík)

ch) Odras v autorské praxi

* Literatura, kterou je také možno zapojit do četby: Ot. Pospíšil, F. V. Suk: Dětská literatura česká, Bedřich Fučík: O knihu pro mládež

B) Próza pro děti a mládež v letech 1918-1945

Situace: rozvíjí se především **autorská pohádka** a **příběhová próza z dětského života**; do češtiny jsou soustavně **překládána** významná světová díla pro mládež (Lewis Carroll, A. A. Milne, E. Kästner, A. Ransome – a mnoho jiných); původní tvorba odráží snahu **respektovat dítě** jako svébytnou osobnost, zohledňovat dětský aspekt; **originální umělecký projev** na jedné straně se střetává s řemeslnou a **komerční tvorbou** pro děti a mládež.

A. Pohádka

Terminologie: - pohádka lidová, folklorní,
- pohádka literární (tradiční, adaptovaná, klasická),
- pohádka autorská (umělá).

Těžiště čtenářské a ediční zůstává v převyprávění lidových látek, kromě autorů vysoké úrovně (Bartoš, Hruška, Kulda aj.) se však setkáváme i s nadprodukcí, rozměňováním fabulí, uměleckým stereotypem. Pro pohádku, a to i pro tradiční, je tedy nutno hledat **nové cesty**.

1) Pohádkové sborníky

Nůše pohádek I (1918), II (1919), III (1920), editor K. Čapek.

Čeští spisovatelé českým dětem. Editor Jan Šnobl. 6 svazků, 40. léta 20. stol. (Jitřenka vypravuje, Májový sen, Studánka zpívá, Svět na křídlech, Modrý závoj, Zahrada snů).

2) Různé přístupy k pohádce lidové:

a) Typ editorský, redakční

Jiří Horák (1884-1975) – Český Honza (1940), České pohádky (1944)

b) Osobitá převyprávění lidových látek

Josef Štefan Kubín (1864-1965) – dvě období tvorby (20. a 40. léta), jak pro mládež, tak pro dospělé. Díla např. V čarodějném kole (41), Záhon rozmarynky (44), Čarovná besídka (44) aj. Souborné vydání: Zlatodol pohádek.

Karel Dvořáček (1911-1945) – Boží země (1941).

Vojtěch Martínek (1887-1960) – U jasného plamene (1946). Typ ohlasové pohádky, přechodný typ k pohádce autorské.

c) Převyprávění lidových pohádek jiných národů

Petr Denk (Co vypravoval starý Indián), **Eduard Bass** (Na lodi za pohádkou), **Pavel Eisner** (Veselé pohádky), **Antonín Zhoř** (Pohádky tisíce a jedné noci).

C) Próza pro děti a mládež v letech 1920-1945 (pokračování, pohádka)

3) Různé přístupy k pohádce autorské

a) pohádka úzce spjatá s folklorní tradicí:

Jiří Mahen (1882-1939, Její pohádky – Co mi liška vyprávěla, Dvanáct pohádek).

František Heřmánek (1901-1946) – Pohádky starého rákosí (1942).

Klement Bochořák (1910-1981) – U Krále Vendelína (1950, vznik 40. léta).

Další autoři: **Jaroslav Janouch, Dominik Filip, František Horečka, Fr. Kárník.**

b) pohádka naruby

Josef Lada (1887-1957) – O Mikešovi (od 1934), Bubáci a hastrmani, Pohádky naruby (obojí 1939), Pohádky vzhůru nohama (1946).

c) moderní pohádka „čapkovského typu“

Karel Čapek (1890-1938) – dílo pro děti: Dášeňka čili život štěněte (1933, Měl jsem psa a kočku (1939), Devatero pohádek (1932).

Pavel Nauman (1907-1976) – Pohádky o mašinkách (1942).

d) poetické pohádky a pohádkové příběhy

Karel Schulz (1899-1943) – Princezna z kapradí (1940).

Jarmila Glazarová (1901-1977) – Zahradník Hejduk (1944), Pohádka o malířově Lidušce (O Lidušce – malířce pokojů, poprvé 1941 ve sborníku).

Fr. Kožík (1909-1997) – Proč pláče Meluzína (1943).

e) pohádka uměleckonaučná

Josef Hons (1907-2001) – Pohádky silnic, mostů a tratí (1942).

f) autorská zvířecí pohádka

Ondřej Sekora (1899-1967) – Ferda Mravenec (1936), Ferda Mravenec v cizích službách (1937), Ferda v mraveništi (1938), Trampoty brouka Pytlíka (1939), Malířské kousky brouka pytlíka (1940), Ferda cvičí mraveniště (1947) aj.

Josef Čapek – (1887-1945, Povídaní o pejskovi a kočičce), **Josef Menzl** (Míša Kulička v rodném lese, M. K. v cirkuse, M. K. v pražské zoo, M. K. v domě hraček), **Václav Deyl** (Příběhy z Medové stráně), **Antonín Šrámek** (Skřivánci z Velké nivy, 1944).

g) rozsáhlejší pohádkové příběhy

Vladislav Vančura (1891-1942) – Kubula a Kuba Kubikula (1931).

Josef Trojan (1905-1965) – Létal jsem s anděly (1941).

Josef Filgas (1908-1981) – Mezi brášky (1940), Bráška Lajdáček (1943), Brášci v Modré zemi (1944).

Antonín Zhoř (1896-1965) – Učedník kouzelníka Čaryfuka (1946).

***

Divadlo: **Josef Skupa** (1892-1957), od konce 20. let vlastní divadlo (pozdější Divadlo Spejbla a Hurvínka), adaptuje (často s Franzem Wenigem) pohádkové látky, ale častěji jde o odraz skutečného života dětí. Např. Hurvínkovo dobrodružství (1929) aj. Některé posléze převáděny do prozaické podoby.

***

Sekundární literatura k tématu, kterou je také možno zapojit do četby: Věra Vařejková – Česká autorská pohádka, nebo též Pohádky Jiřího Mahena, nebo též Pohádky Karla Čapka; Svatava Urbanová – Meandry a metamorfózy dětské literatury (příslušné literárněhistorické pasáže), Luisa Nováková – Proměny české pohádky.

D) Poválečný vývoj dětské literatury – následky Února 1948

Po roce 1945: pokračují předválečné a některé válečné vývojové tendence, pokračuje zájem o dětskou literaturu, jsou probíjovány estetické principy dětské literatury, vrací se autoři, témata, časopisy

Po roce 1948: konec naprosté většiny stávajících dětských časopisů, konec soukromých nakladatelství (1949 vznik SNDK – monopol pod ideovou cenzurou), nástup socialistického realismu a schematismu, přerušení vývojových proudů, likvidace „nepohodlných“ autorů, děl, úpravy starších děl pro děti pod ideologickým diktátem (*Malý Bobeš* aj.)

Literární časopisy: 1946-1953 *Štěpnice*
1956-1996 *Zlatý máj*

Poškození dětské literatury po Únoru 1948:

a) poezie – vyloučení autoři (V. Renč, J. Zahradníček, I. Blatný aj.)

b) próza – omezení prózy pro chlapce (skautská a klubová literatura, např. Foglar, J. Novák atd.), prózy pro dívky (Marie Holková), nový „boj o pohádku“ (snaha o aplikaci socialistickorealisticke požadavků na pohádku, vznik socialistickorealisticke pohádky autorské, např. Jaroslav Frey, Pavel Kohout aj.), vyloučení legendistiky a všech témat náboženských, včetně knih zachycujících pouze křesťanský náhled na svět (F. Háj, K. Dvořáček, A. Musil aj.), vyloučení tematiky legií a oslavy masarykovské 1. republiky (Medek, Langerův Pes druhé roty aj.), věznění a zakazování autoři (např. ruralisté Křelina, Knap, Knob – Kámen ze všech nejkrásnější – aj.)

c) časopisy

Po r. 1945 vychází a s únorem 1948 je zastaven např.: *Junák, Vpřed, Anděl strážný, Radostné mládí, Klas mladých* aj.

Rok 1948 přežívá a dále se rozvíjí *Mateřídouška*.

Vznikají nové časopisy pro mládež: *Ohníček, Pionýrské noviny, Pionýr, Věda a technika mládeži, ABC, Sedmička pionýrů, Pionýrská stezka*.

E) Poezie pro děti ve 40. a 50. letech

František Hrubín (1910-1971)

Říkejte si se mnou (1943), *Říkejte si pohádky* (1946), *Chvilí doma, chvilí venku* (1946), a dále např.: *Zvířátka a Petrovští, Zasadil dědek řepu, Kuřátko a obilí, Pohádka o Květušce a její zahrádce*; próza: *Pohádky z Tisíce a jedné noci, Špalíček pohádek*

František Halas (1901-1949)

Ladění, cyklus *Do usínání* (1942, doplněné 1947)

Václav Renč (1911-1973)

Perníková chaloupka (1944)

Jarmila Urbánková (1911-2003)
Vonička (1943)

Kamil Bednář (1911-1972)
Pohádka o princezně Duši (1944)

Ivan Blatný (
Jedna, dvě tři čtyři, pět (1947)

Jan Zahradníček (1905-1960)
Ježíškova košilka (1951, s vročením 1947)

Jaroslav Seifert (1900-1986)
Šel malíř chudě do světa (1949), *Maminka* (1954), *Chlapec a hvězdy* (1956), *Koulelo se koulelo* (1955)

Josef Kainar (1917-1971)
Říkadla (1948), *Zlatovláska* (D 1953, B 1958)

Jan Čarek (1898-1966)
Ráj domova (1948), *Bajky o nástrojích*, *Zvířátka – naši přátelé* (obojí 1953), *Co si povídaly stroje* (1955) aj.; *Čarokruh* (1971)

František Branislav (1900-1968)
Píseň dětství (1952), *Zlatý déšť* (1953), *Malá říkadla* (1963) aj.

Jindřich Hilčr
U nás doma (1953), *Bílý čáp* (1974) aj.

Vilém Závada (1905-1982)
U maminky, u tatínka (1960) aj.

Zdeněk Kriebel (1911-1989)
Píšťalka (1955) aj.

Dále např. **Jan Pilař**, **Jan Alda** atd.

F) Poezie pro děti od let 50. do současnosti

Vladimír Holan (1905-1980)
Bajaja (1955)

Ladislav Dvořák (1920-1983)
– poezie pro předškolní děti (a mladší školní věk) – *Barunčina babička* (1958), *Z modré konvičky prší na Žofín* (1962), *Kam chodí slunce spát* (1963), *Jak si hrají tátové* (1964), *Omluvenky pro žáky poškoláky* (1972), *Podzimek jde do školy* (1974); prózy – *Pohádky maminky Mateřídoušky* (1973) aj.

Pavel Šrut (*1940)
Petrklíče a petrklínky (1966), *Hlemýžď Čilišnek* (1983), *Kde zvedají nožku psi aneb V Pantaticích na návsi* (1995), *Příšerky a příšeři* (2006); dále je autorem rozhlasových pohádek, her pro děti, scénářů (*O perlové panně* aj.), večerníčků; próza – *Pohádky kočky Míny* (1987, autorské poh.), *Zlatý pecen*, *Kočí král*, *Prcek Tom a Dlouhán Tom a jiné velice americké pohádky* (vše pohádky adaptované), *Lichožrouti* aj.

Jan Vodňanský (*1941)

Šlo povídko na vandr (1975), *Hádala se paraplata* (1985), zpěvník *Dejte mi pastelku, nakreslím pejska* (1998) a další (leporela, písničky, spolupráce – např. s P. Šrutem na div. hrách pro děti atd.)

Jiří Žáček (*1945)

Aprílová škola (1978), *Ahoj, moře* (1980), *Pro slepičí kvoč aneb Aprílová škola pro pokročilé* (1986) a mnoho dalších; autor učebnic a slabikářů (*Slabikář, Moje první čítanka, Malý čtenář* aj.)

Jan Skácel (1922-1989)

Uspávanky (1983), *Kam odešly laně* (1985), *Proč ten ptáček z větve nepadne* (1988)

Významný debut let 90.: **Jiří Weinberger** – *Povídá pondělí úterku* (1995), dále např. *Ach ty plachty, kde je mám* (1996)

Radek Malý – *Listonoš vítr, Moře slané vody*

G) Příběhová próza

Teorie:

Řada žánrových forem: povídka, novela, román, čtrta

Různé tematické varianty (próza s dívčí hrdinkou, próza s chlapeckým hrdinou, prázdninový příběh)

Pojem referenční hrdina

Kompoziční typy: s klasickou syžetovou výstavbou, s epizodickou výstavbou, s klasickou dějovou strukturou a otevřeným koncem

Od počátku do 1. sv. války:

- 1913: vznik časopisu **Úhor**
- 1919: založení knihovny původních českých spisovatelů (**Václav František Suk**)
- 3 základní témata:
  - A) Studie dětské psychiky (B. Benešová, Marie Gebauerová, R. Svobodová)
  - B) Sociálně kritické obrazy venkovských dětí (Pavel Sula, Karel Půlpán, Josef Krušina ze Švamberka, J. Š. Baar)
  - C) Humorně pojatý typ dětského uličníka (František Župan)

1918–1945

- Pokračuje tvorba autorů předchozího období (Benešová, Župan, Baar aj.)
- Brak X kvalitní literatura
- Důraz na komplexnost funkcí literatury pro děti a mládež
- Výborní autoři, kteří počítají s dětským čtenářem (Mahen, K. Čapek, J. John aj.)
- Okruhy:

- A) Díla legionářů (Langer, Medek, Kopta)
- B) Humoristická tvorba (nejen) pro děti (E. Bass, K. Poláček, Jaroslav Žák, Z. Jirotko)
- C) Děti a venkov, děti a příroda (Plava, Háj, Kutinová, Křelina, Prokůpek, Knap)
- D) Chlapecká próza ve 30. letech (Foglar, J. Novák)
- E) Prózy s detektivními a dobrodružnými motivy (Řezáč, Fiker, Langer)
- F) Příběhová próza s historickou tematikou (Štorch, Janouch, John, Drnák)